

Hubbî
Hatun
Türbesi'nin
planı

Cemşid ü Hurşid adlı mesnevisinin bugüne kadar nüshasına rastlanmamıştır. Eserden sadece Âşık Çelebi'nin naklettiği yirmi yedi beyitle Hasan Çelebi'nin zikrettiği bir beyit bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 79°-80°, 185°-186°; Kınalızade, *Tezkire*, I, 280-281; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, I, 225; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, II, 152; *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 594; *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 301-302; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, s. 82-84; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1295, II, 15-17, 155; Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290, s. 131-132; Fâik Reşad, *Eslâf*, İstanbul 1311, I, 109-112; *Sicill-i Osmânî*, II, 110; *Osmanlı Müellifleri*, II, 137; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 608-609; Gibb, *HOP*, III, 170-171; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 131; Müjân Cuncur, "İmâdül-Cihâd ve XVI. Yüzyıl Kadın Şairlerinden Ayşe Hubbî Kadın", *IX. TTK Bildiriler* (1988), II, 901-913; Yıldız Demirel, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara 1989, s. 42-43; a.m.f., "Hubbî Hatun Türbesi", *DBİst.A.*, IV, 92-93; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, I, 205, 221; Ali İhsan Yurd - Mustafa Kaçalın, *Akşemseddin: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1994, s. 31; Mehmed Çavuşoğlu, "16. Yüzyılda Yaşamış Bir Kadın Şair: Nisâyi", *TED*, sy. 9 (1978), s. 407; "Hubbî Kadın", *Kâmusü'l-a'lâm*, III, 1925; "Ayşe Hubba Hatun", *TA*, IV, 400; "Ayşe Hubbî Hatun", *İst.A.*, III, 1635-1636; "Ayşe (Hubba Hatun)", *TDEA*, I, 250; Hasan Aksoy, "Cemşid ü Hurşid", *DİA*, VII, 342.

MUSTAFA UZUN

HUBBÎYYE

(الحبيّة)

Kullukta

sevgi derecesine ulaşan kimsenin bütün yükümlülüklerinin kalkacağını iddia eden fırka.

Sözlükte "sevmek" ve "sevgi" anlamına gelen **hubb** kökünden nisbet ismi olan **hubbiyye** "sevenler, sevgiyi ön planda tutanlar" demektir. Bazı kaynaklarda Habîbiyye diye kaydedilir. Fırka mensuplarına göre gönlünde Allah sevgisi yerleşen, nefesine hâkim olan ve kullukta ileri mertebeye ulaşan kimseden bütün yükümlülükler kalkar. Çünkü bu seviyeye ulaşıldığı zaman Allah kulun, kul da Allah'ın dostu

olur. Allah'ın cennette kullarını namaz, oruç ve benzeri ibadetlerle mukellef tutmaması gibi bu mertebeye ulaşan kulu da her türlü yükümlülüğünden muaf tutar. Bu takdirde kulun Allah'tan korkması, O'nun kendisine azap edeceğinden endişe etmesi söz konusu olmaz. Zira sevenlerin birbirine eziyet etmesi düşünülemez.

İslâm mezhepleri tarihinin ana kaynaklarında genellikle böyle bir fırkanın adına rastlanmazsa da ikinci derecede bazı kaynaklarda adı geçen fırka Müşebbihe'nin (Hârizmî, s. 47), bir kısmında da Cebriyye'nin (Osman b. Abdullah el-İrâkî, s. 69) bir kolu olarak gösterilmektedir. Bu fırka, Tehânevî'nin de belirttiği gibi (*Keşşâf*, I, 618) kullukta belli bir mertebeye ulaşıldığında ibadetlerin sâkıt olacağını, haram ve helâl kavramlarının ortadan kalkacağını iddia eden İbâhî mutasavvıfların görüşlerine paralel düşünceler ortaya koymaktadır (bk. İBÂHÎYYE).

Dinî hayatta Allah sevgisinin büyük bir önemi bulunmakla birlikte sadece bu psikolojik temayülün bulunmasıyla kişinin şahsına ve topluma karşı görevlerini yerine getirmiş ve kurtuluşa erişmiş olması mümkün değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ı sevmeye iddiasında bulunanların bu sevgilerinin karşılığını almaları, yani O'nun tarafından da sevimeleri için Hz. Peygamber'in tebliğlerine uymalarının gerektiği ifade edilmiş, böylece dinin hem şahsî hayat ve davranış hem de toplum hayatı açısından önemi vurgulanmıştır (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/31-32; en-Nisâ 4/80; en-Nûr 24/54).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 618-619; Hârizmî, *Mefâtihu'l-ülûm* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1409/1989, s. 47; Osman b. Abdullah el-İrâkî el-Haneî, *el-Firaku'l-müşteriha beyne ehli'z-zeyg ve'z-zendeke* (nşr. Yaşar Kutluay), Ankara 1962, s. 69; M. Cevâd Meşkûr, *Mevsû'atü'l-firaku'l-İslâmiyye* (trc. Ali Hâşim), Beyrut 1415/1995, s. 203; Mahmûd Tâhir el-Gazzâlî, "Ma'rifetü'l-mezâhib" (nşr. Ali Asgar Hikmet), *el-Fikrû'l-İslâmî*, VII/41, Beyrut 1986, s. 16.

MUSTAFA ÖZ

HUBEYB b. ADÎ

(خبیب بن عدی)

Hubeyb b. Adî b. Mâlik el-Ensârî
(ö. 4/625)

Sahâbî.

Medine'nin iki büyük kabilesinden biri olan Evs'e mensuptur. Bedir ve Uhud gazvelerinde bulundu. Uhud Gazvesi'nden sonra Adal ve Kâre kabilelerinden birkaç

kişi Medine'ye Resûl-i Ekrem'in yanına gelerek kabilelerinde İslâmiyet'in yayılmasına başladığını, kendilerine dini ve Kur'an okumayı öğretecek kimselere ihtiyaç duyduklarını söylediler. Bu kişileri veya onların bir kısmını, Medine'ye saldırmak üzere adam topladığı için Hz. Peygamber'in emriyle Abdullah b. Üneys tarafından öldürülen yahudi lider Hâlid b. Süfyan'ın intikamını almayı planlayan Lihyânoğulları'nın gönderdiği anlaşılmaktadır. Bu arada müşriklerin yeni bir saldırı hazırlığı yapıp yapmadıklarını öğrenmek isteyen Resûlullah, aralarında Hubeyb b. Adî'nin de bulunduğu yedi (veya on) kişiyi Âsım b. Sâbit'in (veya Mersed b. Ebû Mersed) kumandasında irşad heyeti olarak görevlendirdi (Buhârî, "Cihâd", 170, "Meğâzî", 10, 13, 28; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 105). Heyet Hüzeyl kabilesi topraklarında bulunan Recî' suyuna ulaştığında onları Lihyânoğulları'ndan 100 kadar okçu karşıladı. Hubeyb, Abdullah b. Târik ve Zeyd b. Desine dışındaki müslümanlar çarpışarak şehid düştüler. Müşrikler daha sonra Abdullah b. Târik'i da şehid ettiler ve Hubeyb ile Zeyd'i Mekke'ye götürdüler; onları Bedir'de öldürülen yakınlarının intikamını almak isteyen Mekkeliler'e sattılar. Hubeyb'i, Bedir'de öldürdüğü söylenen Hâris b. Âmir'in oğullarının veya babaları Bedir'de öldürülen altı müşrikin satın aldığına, yahut Hâris b. Âmir'in anne bir kardeşi Huceyr b. Ebû İhâb et-Temîmî tarafından satın alınıp câriyesi Mâviyye'nin evinde hapsedildiğine dair rivayetler vardır. Daha sonra müslüman olan Mâviyye veya Hâris b. Âmir'in kızı Zeyneb (Buhârî, "Cihâd", 170), prangaya vurulmuş olan Hubeyb'i zaman zaman kapı aralığından gözetlediğini, üzüm mevsimi olmadığı halde onu üzüm yerken gördüğünü, bunu ona Allah'ın ikram etmiş olabileceğini söylemekte, Hubeyb'den daha hayırlı bir esire rastlamadığını belirterek isteği üzerine kendisine su ve putlara kurban edilmeyen et ikram ettiğini zikretmektedir.

Müşrikler, haram aylar çıktıktan sonra Hubeyb'i Zeyd b. Desine ile birlikte (Diyarbakır, I, 456) öldürmek üzere şehir dışındaki Ten'im (Ye'cec) mevkiine götürdüler. Hubeyb burada ölmeyen önce iki rek'at namaz kılmasına izin vermelerini istedi ve namazını mümkün olduğu kadar kısa sürede kıldı. Onun bu namazı, İslâm tarihi boyunca haksız yere öldürül-

düklerine inanan hemen bütün müslümanların uyguladığı bir gelenek olmuştur. Hubeyb bu sırada inşâd ettiği bir şiirde müslüman olarak öldükten sonra ölüm şeklinin hiç önemi bulunmadığını belirtti (W. Arafat, bu şiirin Hubeyb'e ait olmayıp ona nisbet edildiğini söylemektedir, bk. bibl.) ve orada bulunan müşriklere beddua etti. Müşriklerin bir kısmının onun bedduasından korktuğu, kendilerini korumak için kiminin yere yattığı, kiminin de bir ağacın arkasına saklandığı rivayet edilmektedir. Nihayet müşriklerin kuru bir ağaca bağlayarak çarpmıha gerdikleri Hubeyb'i, Bedir'de öldürdüğü söylenen Hâris b. Âmir'in daha sonra İslâmiyet'i kabul eden oğlu Ebû Sirvea (Servea) Ukbe b. Hâris başta olmak üzere diğer müşrikler mızrakları ile şehid ettiler ve öylece bırakıp geri döndüler. Bu arada müşriklerin Hubeyb'e dininden döndüğü takdirde kendisini öldürmeyeceklerini söyledikleri, fakat onun bu teklifi reddettiği, ayrıca başına gelenleri Resûl-i Ekrem'e bildirmesi için Allah'a dua ettiği, Resûlullah'ın da olup bitenden ashabını haberdar ettiği kaynaklarda rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber, Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile Cebbâr b. Sahr el-Ensârî'yi (veya Seleme b. Eslem), bazı kaynaklara göre ise Zübeyr b. Avvâm ile Mikdâd b. Esved'i Hubeyb'in cesedini asılı bulunduğu yerden indirmekle görevlendirmiş, onlar da gizlice Mekke'ye giderek bu görevi yerine getirmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 294-295, 310-311; III, 137; Bu-hârî, "Cihâd", 170, "Meğâzî", 10, 13, 28, "Tevhîd", 14; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 105; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 355, 357-362, 495, 536-537; İbn Hişâm, *es-Sire*², III, 178-183, 186-188, 192, 233, 292; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 53, 55-56; VIII, 301-302; Fâkihî, *Ahbaru Mekke* (nşr. Abdül-melik b. Abdullah), Mekke 1407/1986-87, III, 45-46; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 112-114; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 120-122; VII, 262; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², I, 246-249; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: el-megâzî*, s. 230-235; Fâsî, *el-'İkdü's-semîn*, IV, 305-309; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 262-263; VIII, 114-115; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Hatîb), VII, 437-444; Şâmî, *Sübûlü'l-hüdâ*, VI, 68-79; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, I, 454, 456-458; Mehmed Zihni, *el-Hakâik*, İstanbul 1310, II, 22-24; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IV, 15, 17-18, 21-28; W. Arafat, "The Development of a Dramatic Theme in the Story of Khubaib b. 'Adiyy and the Related Poems", *BSOAS*, XXI (1958), s. 15-30; A. J. Wensinck, "Hubeyb", *İA*, V/1, s. 574-575; a.mlf., "*Khubayb*", *EP*² (Fr.), V, 41-42.

M. YAŞAR KANDEMİR

HUBEYB b. İSÂF

(خبيب بن إساف)

Hubeyb b. İsâf (Yisâf)
b. İnebe el-Hazrecî

Sahâbî.

Medine'nin iki büyük kabilesinden biri olan Hazrec'in Cüşemoğulları koluna mensuptur. Medine'deki münafıkların reisi Übey b. Selûl'un kızı Cemîle ile evlendi, bu evlilikten Abdullah adında bir oğlu oldu. Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra onun hanımı Habîbe bint Hârice b. Zeyd ile evlendi. Müslümanlar Bedir Gazvesi için yola çıktıklarında arkadaşı Kays b. Muharris ile Hz. Peygamber'e gelerek kavimlerinin yaptığı bu savaşa katılmak istediklerini söylediler; onların henüz İslâmiyet'i kabul etmediklerini öğrenen Resûl-i Ekrem, müşriklere karşı müşriklerin yardımıyla savaşamayacaklarını belirtince her ikisi de müslüman olup Bedir Savaşı'na katıldı ve büyük yararlılık gösterdi (*Müsned*, III, 454). Hubeyb ile Kays'ın müslüman olmayıp ganimet almak için savaşmak istedikleri, Resûl-i Ekrem'in bunu kabul etmemesi üzerine Hubeyb'in müslüman olduğu, Kays'ın ise Bedir Gazvesi'nden sonra İslâmiyet'i kabul ettiği de rivayet edilmektedir (Vâkıdî, I, 47). Hubeyb'in cesur olduğunu bilen sahâbîler onun savaşa katılmasına sevindiler. Savaşta kendisini omuzundan yaralayan bir müşriki öldüren Hubeyb daha sonra onun kızıyla evlendi. Bedir Gazvesi'nde eğrilen kılıcını Hz. Peygamber'in düzelttiği, onun bu kılıçla Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden Ümeyye b. Halef'i yaraladığı veya öldürdüğü de nakledilmektedir. Ehl-i suffe'den olduğu da söylenen Hubeyb (Ebû Nuaym, I, 364) Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarının yanı sıra Hz. Peygamber'in iştirak ettiği bütün savaşlara katılmış, Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde (644-656) vefat etmiştir. Onun bir câriyesinden doğan oğlu Abdurrahman'dan olma torunu Hubeyb (ö. 132/749-50) hadis râvisidir (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 136).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 454; Müslim, "Cihâd", 150; Tirmizî, "Siyer", 10; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 36, 47, 81, 83-84, 148, 151, 166, 258, 282, 304, 341; İbn Hişâm, *es-Sire*, Kahire 1974, II, 99; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 534-535; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 364-365; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 118-119; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², I, 501-502; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 418; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 136; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), II, 81, 98-99.

İ. HAKKI ÜNAL

HUBEYŞ b. HASAN

(حبش بن الحسن)

Hubeyş b. el-Hasen
el-A'sem ed-Dimaşkı

IX. yüzyılda yaşayan
Süryânî hekim ve mütercim.

Hubeyş'in adı, dayısı ve hocası Huneyn b. İshak'ın Bağdat'taki tercüme okuluyla birlikte tarih sahnesine çıkar. İbn Ebû Usaybia, gerek tıp ilminde gerekse tercüme tekniğinde Hubeyş'in dayısını yakından takip ettiğini, ancak onun derecesine ulaşamadığını ve Huneyn'in yeğeni-nin üstün zekâsını takdir etmekle birlikte çalışkanlığını yeterli bulmadığını kaydetmektedir (*Üyûnü'l-enbâ*², s. 276). İbnü'n-Nedîm ise Huneyn'in yeğeninden övgüyle söz ettiğini ve tercümelerini beğendiğini bildirirken Hubeyş'in yaptığı birçok tercüme yanlışlıkla kendisine nisbet edildiği için ayrıca şanslı olduğunu söylemektedir (*el-Fihrist*, s. 347, 355). Belki de Hubeyş kelimesinin müstensihlerce Huneyn şeklinde okunması veya düzeltilmesi sebebiyle (İbnü'l-Kiftî, s. 177) bu mütercimin adı hocasının şöhretiyle gölgelenmiştir. Nitekim modern araştırmalar, Hubeyş'in verimlilik ve eserlerinin niteliği açısından Huneyn'e oldukça yaklaştığı bulunduğunu göstermektedir. Buna göre 856 yılı dolaylarında Huneyn'in yeğeni hakkında verdiği, "Zeki ama aynı oranda çalışkan değil" hükmünün onun gençlik dönemiyle ilgili olduğu düşünülebilir.

Abbâsî saraylarından yakın ilgi gördüğü tahmin edilen Hubeyş'in, Benî Mûsâ künyesiyle tanınan (*DîA*, V, 450-451) ünlü matematikçi ve astronom kardeşlerden ayda 500 dinara varan bir malî destek gördüğü bilinmektedir. Tercüme ettiği eserler çoğunlukla Câlînûs'a (Galen) aittir. Onun bu hekimden yaptığı tercümele hakkında birinci elden bilgiler, Huneyn b. İshak'ın *Risâletü Huneyn b. İshâk ilâ 'Alî b. Yahyâ fî zikri mâ türçime min kütübi Câlînûs bi-'ilmihî ve ba'zî mâ lem yütercem* adıyla hazırladığı Câlînûs bibliyografyasından elde edilmektedir. Bu risâlede Câlînûs'un otuz beş eserini Arapça'ya, üç eserini de Süryânice'ye çevirmiş olarak görünen Hubeyş'in, Arapça'lardan bazılarını Huneyn'in Süryânice tercümesinden yaptığı açıkça belirtilmekte, diğerlerinin de doğrudan doğruya Grekçe'den yapıldığına dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Bu durum tereddüt uyandırmış ve daha sonra kaleme alınan eserlerde, Hubeyş'in tercüme